

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University

ISSN 0858-8325 © ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๔

บทบรรณาธิการ

หนังสือเรื่องกาลานุกรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

คำสำคัญที่ใช้อธิบายความเป็นไปของโลกในปัจจุบัน คำหนึ่งคือโลกาภิวัตน์ซึ่งบัญญัติมาจากคำว่า globalisation ซึ่งหมายความว่า การกลืนกันเป็นหนึ่งเดียวของโลก คำนี้สะท้อนว่าโลกในปัจจุบันนั้นสัมพันธ์ต่อเนื่องกันหมดในแทบทุกด้าน ความเป็นเฉพาะตัวไม่เกี่ยวข้องกับใครหรือกับอะไรเลยนั้นน้อยลงทุกที โรคเศรษฐกิจของไทยที่เรียกว่า “ต้มยำกุ้ง” เกิดที่ประเทศไทยแต่เดือดร้อนกันไปคอนโลก การทำให้สภาวะแวดล้อมเสียหายในที่หนึ่งก็ส่งผลไปทั่วโลก เหตุการณ์ในที่หนึ่งสามารถถ่ายทอดให้รับรู้กันทั่วโลกเกือบจะทันทีที่เกิดขึ้น การระเบิดตึกในอเมริกาทำให้คนตื่นตระหนกกันทั่วโลกในวินาทีที่เกิดระเบิด ความรู้ การค้นพบ เหตุการณ์ ล้วนแพร่ไปทั่วถึงกันได้อย่างรวดเร็ว เป็นการไหลหรือแพร่ไปมาหากันทั่วทั้งโลก ความเป็นนานาชาติหรือความเป็นสากลแทบจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ

หากเรามองย้อนหลังไปตามลำดับกาลเวลา ความสัมพันธ์เชื่อมโยง ต่อเนื่องกันเช่นนี้จะลดลงเรื่อยๆ ยิ่งย้อนหลังไปในอดีตนานเท่าใด ผู้คนกลุ่มต่างๆ ก็ยิ่งห่างกันและ

สัมพันธ์ติดต่อกันน้อยลงมากเท่านั้น สมัยที่ยังไม่มีการบิน คนเดินทางไปมาหากันได้ช้ากว่านี้เพราะรถยนต์และรถไฟช้ากว่าเครื่องบิน สมัยที่มีรถยนต์คนก็เดินทางได้เร็วกว่าสมัยที่คนใช้เรือ สมัยที่ใช้รถยนต์คนก็เดินทางได้เร็วกว่าเรือใบ เรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในที่หนึ่งจึงใช้เวลานานกว่าจะได้รับรู้ในอีกที่หนึ่ง ในสมัยพระลอบกับพระเพื่อนพระแพงนั้น ต้องอาศัยนักขับขอมมาพรรณนารูปโฉมโนมพรรณอันงามพิลาสของทั้งสองฝ่ายให้ได้ฟัง ซึ่งกว่าจะไปถึงแต่ละเมืองคนที่ขับชอก็ต้องใช้เวลาานนับปีนับเดือน ผิดกับสมัยนี้ที่มีโทรศัพท์เคลื่อนที่หรือมือถือที่สามารถได้ยินเสียงและเห็นภาพของกันและกันได้ทันทีที่ติดต่อกัน ในเวลานี้แทบจะกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ทุกเหตุการณ์เป็นเหตุการณ์ของโลก ต่างกับสมัยอดีตที่เป็นเหตุการณ์เฉพาะที่ซึ่งเกิดขึ้นในโลก แม้แต่สงครามโลกก็ไม่ได้แพร่ไปทั่วทุกประเทศในโลก

ในปัจจุบันเรารู้โลกในภาพรวมเสียจนเป็นเรื่องปกติธรรมดา เราเปิดโทรทัศน์ซึ่งรายงานข่าวที่เกิดขึ้นทั่วโลกทุกวัน เราจึงรู้สึกต่อโลกทั้งโลกในลักษณะที่เป็นหนึ่งเดียว

มากขึ้น แต่ในอดีตมีสิ่งที่เกิดขึ้นและไม่ใช่ที่รับรู้จนสลายไป โดยที่ส่วนอื่นๆ ของโลกไม่ได้รับผลกระทบใดๆ เช่นอารยธรรมของมายาและอินคา แทบไม่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมอื่น แม้วัฒนธรรมใหญ่อย่างอียิปต์ก็มีผลกระทบต่อชนชาติอื่นไม่มาก ความรู้หลายๆ อย่างสูญไปโดยไม่มีใครรู้ อารยธรรมลุ่มน้ำสินธุก็เหลือหลักฐานไม่มาก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกในช่วงเดียวกันบางเหตุการณ์ก็เกี่ยวข้องกัน บางเหตุการณ์ก็ไม่เกี่ยวข้องกัน และการเกี่ยวข้องก็เป็นไปในขอบเขตจำกัด เช่นการอพยพของอารยัน แทบจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องอะไรกับจีนหรือไทย อารยันเข้ามาเกี่ยวข้องกับเอเชียก็หลังเวลานั้นมาก

เรื่องราวความเป็นไปที่สำคัญของคนกลุ่มต่างๆ ในโลก โดยเฉพาะที่ก่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวอย่างสำคัญนั้นเรียกกันว่า อารยธรรม กลุ่มคนที่เราศึกษาอารยธรรมนั้นมีทั้งที่เป็นกลุ่มที่สร้างอารยธรรมอันยิ่งใหญ่และกลุ่มเล็กๆ ที่เราให้ความสนใจน้อย และโดยที่อารยธรรมของโลกตะวันออกและตะวันตกแม้เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน แต่เข้ามาสัมพันธ์กันช้ามาก เราจึงมักแบ่งเป็นอารยธรรมตะวันตกกับอารยธรรมตะวันออก อารยธรรมตะวันตกนั้นก็ไม่ใช่เกิดขึ้นในโลกตะวันตกแท้ๆ แต่เป็นอารยธรรมที่เจริญและยอมรับต่อมาในโลกตะวันตกมากกว่าจะพิจารณาจากที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ อันเป็นที่เกิดของอารยธรรม อารยธรรมที่เป็นตะวันตกแท้ๆ ก็คือ กรีก โรมัน มีเมโสโปเตเมีย อียิปต์ เกี่ยวข้องอยู่บางส่วน คานาไนต์ คาสไซต์ ฮีบรู ฮิตไทต์ เดิร์ก ก็ยากที่จะบอกว่าเป็นตะวันตก จีน อินเดียก็นับเป็นอารยธรรมตะวันออก ซึ่งที่จริงหากจะนับตะวันออกทั้งหมดก็ควรรวมตะวันออกกลาง มีเมโสโปเตเมีย เป็นต้น เข้าไว้ด้วย

ในระยะแรกๆ ความสัมพันธ์ทางอารยธรรมมีลักษณะการมองเป็นแบบตะวันตกมองโลกตะวันออก หรือโลกตะวันออกมองโลกตะวันตก แต่ในปัจจุบันความเป็นตะวันตกตะวันออกลดลง เพราะอารยธรรมแพร่ไปมาหากันมากขึ้น แนวโน้มที่จะพูดถึงอารยธรรมโดยรวม หรืออารยธรรม

โลกมีมากกว่า และความสัมพันธ์ระหว่างอารยธรรมก็ไม่ได้เกิดขึ้นตอนที่อารยธรรมมากระทบกันเท่านั้น แต่อารยธรรมที่มากระทบกันต่างก็เป็นพลวัต มีเกิด มีการคลี่คลายขยายตัวจนเคลื่อนมากระทบกัน สมัยหนึ่งเราไม่รู้จักรัฟรัง แต่การค้าทางทะเลและการล่าอาณานิคมของฝรั่ง ทำให้เราต้องรู้จักฝรั่ง ถ้าเริ่มจากตอนต้นของประวัติศาสตร์ คงรู้สึกว่ารากับฝรั่งไม่เกี่ยวข้องกัน สิ่งที่เกี่ยวข้องกันสมัยหนึ่งอาจไม่เกี่ยวข้องกันในสมัยต่อมา หรือสิ่งที่เดิมไม่เกี่ยวข้องกันต่อมาอาจเกี่ยวข้องกันก็ได้ ความรู้วิทยาศาสตร์สมัยแรกๆ ก็รู้เป็นเรื่อยๆ ไม่ค่อยเกี่ยวข้องกัน เมื่อเวลาผ่านไป ความรู้ที่สะสมมีมากขึ้น คนก็เห็นความสัมพันธ์นี้ นำมาปรับใช้ เกิดเป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์ เกิดสิ่งประดิษฐ์ และเกิดเทคโนโลยีได้มากมาย ความรู้เรื่องกรีกไม่เกี่ยวกับญี่ปุ่นเลย แต่ญี่ปุ่นก็เอาความรู้เรื่องกรีกโบราณมาสร้างการปฏิรูปญี่ปุ่นสมัยใหม่ ขยายต่างประเทศได้ ความรู้จึงอาจนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกันหรือไม่ ความเกี่ยวข้องกันของความรู้ บางครั้งก็ต้องอาศัยเวลาและความฉลาดของคนที่จะมองเห็นความเกี่ยวข้องนั้น การมีความรู้ทั้งหลายจึงมีประโยชน์

เรื่องราวของมนุษย์นั้นซับซ้อนและมากมาย การเล่าเรื่องมนุษย์ทั้งโลกตั้งแต่อดีตมาจนปัจจุบันนั้นต้องมีการจำกัดกรอบหรือขอบเขต และมีการคัดสรร เล่าละเอียดมากก็ได้ น้อยก็ได้ หนังสืออารยธรรมทั้งหลายเป็นเช่นนี้ และแม้ว่าจะเล่าอย่างไม่ละเอียดนักก็ตาม เรื่องก็ยังซับซ้อนอยู่ บางครั้งจับต้นชนปลายไม่ค่อยถูก คนแต่งหนังสือจึงมักทำเค้าโครงลำดับเหตุการณ์ไว้ให้เห็นการเกิดก่อนหลัง และความเกี่ยวข้องกันของเหตุการณ์ทั้งหมดไว้ เป็นการช่วยให้ผู้อ่านจำและเชื่อมโยงเหตุการณ์ได้ง่าย เช่นระยะเวลาของโสกราตีสอาจใกล้เคียงกับพุทธกาล แม้ว่าโสกราตีสอาจไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า แต่ก็อาจทำให้เห็นว่าเป็นช่วงเวลาที่มีความคิดต่อต้านวัตถุนิยม และแสวงหาชีวิตที่เป็นสุขอย่างแท้จริงคล้ายๆ กัน

ความต้องการเค้าโครงเช่นนี้มีอยู่ และผู้เขียนก็มักจะต้องการให้ผู้อ่านลำดับเรื่องราวต่างๆ ได้โดยสะดวก ผู้เขียนต้องการให้ผู้อ่านเห็นอะไรก็ตามเค้าโครงเช่นนั้นไว้ โดยปกติแล้วเค้าโครงก็จะอยู่ที่ส่วนต้นหรือส่วนท้ายของหนังสือ และมักนิยมใช้ลำดับเวลาเป็นกรอบความคิด ซึ่งอาจเรียกว่า กาลานุกรมตามที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ตั้งชื่อหนังสือของท่านก็ได้ การที่กล่าวถึงเรื่องโลกาภิวัตน์และอารยธรรมของโลกมาทั้งหมดก็เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจว่า กาลานุกรมเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ผู้เขียนช่วยผู้อ่านให้หาความรู้อย่างมีกรอบเวลา อันเป็นที่เกิดของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง หรือแม้ไม่เกี่ยวข้องกันโดยตรงก็เป็นเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในโลกในช่วงเวลานั้นๆ เมื่อท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์เขียนหนังสือจาริกบุญ จาริกธรรม ท่านก็มีความคิดในเรื่องนี้อยู่ ดังที่ปรากฏในคำอนุโมทนาในการพิมพ์หนังสือจาริกบุญ จาริกธรรม ครั้งที่ ๑ ว่า

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ ในโอกาสที่จะตีพิมพ์หนังสือ จาริกบุญ จาริกธรรม ครั้งใหม่ ได้มองเห็นว่าหนังสือดังกล่าวมีเนื้อหาหนัก ทำให้เลmonsหนาเกินไป จึงคิดจะจัดปรับและตัดบางส่วนให้หนังสือลดขนาดลง พร้อมกันนั้นก็คิดว่าน่าจะทำการานุกรม คือลำดับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา มาพิมพ์ไว้ต่อท้ายหรือเป็นภาคผนวกของหนังสือ นั้นด้วย จะได้ช่วยให้ผู้อ่านได้ความรู้ ความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น จึงได้ใช้เวลาไม่น้อยเขียนกาลานุกรมดังกล่าวจนเสร็จ

กาลานุกรมดังกล่าวเมื่อเขียนแล้วท่านเจ้าคุณเห็นว่า “กาลานุกรมนั้นมีความยาวมาก หนังสือจาริกบุญ จาริกธรรมเอง แม้จัดปรับใหม่แล้วยังหนา ถ้าใส่กาลานุกรมต่อท้ายเข้าไปก็จะหนาเกินสมควร” จึงไม่ได้พิมพ์รวมไว้

หนังสือกาลานุกรมที่ท่านได้รวบรวมไว้นั้นเป็นงานที่มีผู้เห็นคุณค่า และได้ช่วยทำให้หนังสือมีคุณค่ายิ่งขึ้นด้วยการเดินทางไปถ่ายภาพในชมพูทวีป และตามเส้นทางสายไหม เพื่อนำมาเป็นภาพประกอบ รวมทั้งได้ขอลิขสิทธิ์ภาพประกอบอื่นๆ ให้เป็นไปโดยชอบ และท่านได้แสดงวัตถุประสงค์ไว้ชัดเจนว่า

หนังสือนี้เป็นเรื่องของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ซึ่งมีทั้งการสร้างสรรค และการทำลาย โดยมีภาวะจิตใจและภูมิปัญญาของมนุษย์แฝงหรือซ่อนอยู่เบื้องหลัง รวมแล้วในด้านหนึ่งก็เป็นประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา และอีกด้านหนึ่งมองโดยรวมก็คืออารยธรรมของมนุษย์ ถ้ารู้จักศึกษาก็หวังว่าจะเป็นประโยชน์มาก ทั้งในแง่เป็นความรู้ข้อมูล เป็นบทเรียน และเป็นเครื่องปรุงของความคิดในการสร้างสรรค์พัฒนาอารยธรรมกันต่อไป

หนังสือกาลานุกรมนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอารยธรรมของมนุษย์ที่เลือกสรรมาโดยสังเขป คัดเอาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตและเผยแผ่ไปในโลก เกิดความเจริญรุ่งเรือง และมีความเสื่อม ความแตกทำลายไปในที่ต่างๆ ของโลก ในแง่พระพุทธศาสนาจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเหตุการณ์ของโลก และมีฐานะเป็นอารยธรรมหนึ่งในโลก ในแง่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ท่านเจ้าคุณได้บันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของโลกส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไว้ในแง่ที่เป็นอารยธรรมหนึ่งของโลก ท่านก็ได้เทียบเคียงโดยกาลเวลากับอารยธรรมอื่นในช่วงเดียวกัน ดังนั้นการที่มีผู้เห็นไปว่าท่านเจ้าคุณยกย่องพระพุทธศาสนาโดยพูดถึงอารยธรรมอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกัน เป็นการยกย่องพระพุทธศาสนาเพื่อชมอารยธรรมอื่นนั้น จึงเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง

อารยธรรมในอดีตนั้นเป็นครูของอารยธรรมในปัจจุบันที่จะต้องพัฒนาต่อไป เพราะอารยธรรมมีความสำเร็จ

และความล้มเหลว มีดีและร้าย มีการตัดสินใจในทางสร้างสรรค์ และทำลาย เราเปลี่ยนอารยธรรมในอดีตไม่ได้แต่ใช้เป็นครู ที่จะทำให้เกิดความสร้างสรรค์และเลี่ยงการทำลายที่จะเป็นไปในอนาคตได้ ความสำเร็จของคนพวกหนึ่งอาจได้มาด้วยความล้มเหลวและการสูญเสียของคนอีกพวกหนึ่งได้ เราจะอยู่อย่างไรจึงจะสร้างโดยไม่ทำลาย และเราจะอยู่อย่างไรหากมีการทำลายเกิดขึ้น เช่นการที่เน้นศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงปัญญาอย่างทีนาลันทา แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้สถิตในวิถีชีวิตประชาชน ทำให้การทำลายทำได้ง่ายเพียงทำลาย นาลันทา ต่างกับศาสนาฮินดูที่ยังเหลือเชื่อให้อินดูเจริญขึ้นใหม่ได้ หากเราต้องการรักษาศาสนาไว้ก็ต้องระวังมิให้มุ่งไปในทางแก่นอย่างเดียวแต่ต้องรักษาเปลือกที่จะคุ้มครองแก่นไว้ด้วย หากพระสงฆ์เป็นผู้รักษาแก่นของศาสนา ก็ต้องมี ศรัทธาของประชาชนที่จะอุปถัมภ์ค้ำชูพระสงฆ์ ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ การจะเป็นเช่นนี้ได้ก็ต้องมีวิธีแสดงความนับถือศาสนาด้วยการปฏิบัติตนและด้วยพิธีกรรมอันเป็นวิถีปฏิบัติโดยเคารพต่อพระรัตนตรัยโดยจิตศรัทธามั่น ผู้ที่มี ศรัทธาคือผู้ที่รักและรักษาศาสนา ถ้ามีทั้งศรัทธาและปัญญาก็คือดีที่สุด แต่ผู้มีปัญญารู้ศาสนาโดยขาดศรัทธาอาจจะไม่เป็น ผู้ที่รักและรักษาศาสนา คนสองพวกแรกจึงเป็นผู้ทำให้สถาบัน ศาสนามั่นคงกว่าคนพวกหลังซึ่งอาจไม่เพียงรักษาแต่ทำลาย ด้วยก็ได้

การที่อารยธรรมมีทั้งการสร้างและการทำลาย เมื่อพูดถึงอารยธรรมในช่วงเดียวกัน บางทีก็เป็นช่วงแห่งการสร้างด้วยกันทั้งพระพุทธศาสนาและอารยธรรมอื่น บางทีก็เป็นตรงข้าม ต้องพูดไปตามที่เป็นจริง การพูดตามที่เป็นจริงเป็นเรื่องที่อารยธรรมประสงค์อยู่แล้ว ฝรั่งเศสหรือชาติอะไร ที่กาลานุกรมพูดถึงก็คงไม่โกรธเพราะเท่าที่อ่านดูก็พูดกัน เช่นนี้เป็นปกติแม้ในหมู่ฝรั่งด้วยกัน เช่นเดียวกัน หากเราจะพูดถึงประวัติศาสตร์ของพม่าหรือเขมร จะพูดถึงการ รุกรานของไทยก็เป็นเรื่องข้อเท็จจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้ ไม่ได้ เป็นการให้ร้ายลบหลู่หรือใช้เป็นเครื่องมือในทางไม่ควรอย่าง ที่คนไทยหรือฝรั่งปฏิบัติต่อพระพุทธรูปอย่างไม่เหมาะสม อันเป็นเรื่องที่สมควรจะโกรธ ท่านเจ้าคุณมิได้ทำเช่นนั้นใน หนังสือกาลานุกรมอย่างที่มีผู้เห็นไปเช่นนั้น หนังสือของท่าน เป็นการรายงานข้อมูลตามปกติเช่นเดียวกับเค้าโครงลำดับ เหตุการณ์ในหนังสืออารยธรรมต่างๆ ไป เป็นแต่นำเรื่อง พระพุทธศาสนามาเป็นศูนย์กลางเพื่อให้คนสมัยใหม่ที่อยู่ อารยธรรมโลกสามารถลำดับเรื่องราวได้กว้างขวางขึ้นไปใน ระดับอารยธรรมโลก อันเป็นประโยชน์เชิงวิชาการ และเป็น คุณูปการแก่การศึกษา เป็นเรื่องที่น่าอนุโมทนาอย่างยิ่ง หนังสือเล่มนี้จึงเป็นหนังสือมีค่าที่ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา ควรอ่าน

